

511.7
90

**ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

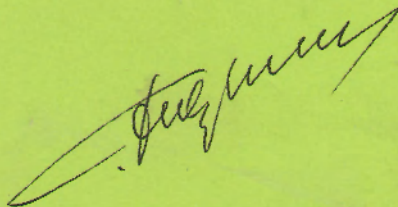
Сурмяк Юрій Романович

УДК 377. 6. 035

**ВЗАЄМОДІЯ ВИЩИХ ПРОФЕСІЙНИХ УЧИЛИЩ
ТА ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ У ПРАВОВОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук**

Дрогобич – 2009

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Львівському науково-практичному центрі професійно-технічної освіти АПН України

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Васянович Григорій Петрович,
Львівський науково-практичний центр ПТО
АПН України, відділ гуманітарної освіти, завідувач

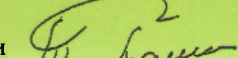
Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Завгородня Тетяна Костянтинівна,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
кафедра педагогіки, завідувач

кандидат педагогічних наук, професор
Вишневський Омелян Іванович,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка, кафедра загальної педагогіки та
дошкільної освіти, професор

Захист відбудеться 8 грудня 2009 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 36.053.01 у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка за адресою: 82100, м. Дрогобич, вул. Івана Франка, 24, 2-й поверх, к. 20.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Дрогобицького Державного педагогічного університету імені Івана Франка (82100, м. Дрогобич, вул. Лесі Українки, 2)

Автореферат розісланий " 5 " листопада 2009 р

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради Т.І. Пантюк

10017

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Процес розбудови й утвердження суверенної, правової, демократичної, соціальної держави, розвиток громадянського суспільства має супроводжуватися суттєвим підвищенням правосвідомості громадян, їх правової культури, законслухняності, подоланням явищ правового нігілізму.

У Державній національній програмі “Освіта” (Україна ХХІ століття) (1993 р.), Законі України “Про освіту” (1996 р.), Національній доктрині розвитку освіти України (2002 р.), Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти (1996 р.), Концепції розвитку професійно-технічної освіти в Україні (2004 р.), Концепції Державної програми розвитку освіти на 2006-2010 роки (2006 р.) формування правової соціалізації молоді розглядається у контексті вирішення основних завдань її національного виховання: формування у молодих людей розвиненої духовності, фізичної досконалості, моральної, естетичної, трудової, екологічної, правової культури.

У сучасних умовах зростання безробіття, матеріальної незахищеності населення, занепаду виробництва в державі викликає занепокоєння стан злочинності у молодіжному середовищі. Питома вага молоді (у віці до 30 років), засудженої за окремі види злочинів, складає понад 47,5 % у країні.

Молодь усе частіше вчиняє тяжкі злочини: вбивства, тілесні ушкодження, зґвалтування, крадіжки, грабежі, розбої, вимагання, хуліганство та ін. Насторожує зростання злочинності, пов’язаної з наркотичними засобами. Порівняно з 1990 роком вона зросла майже в десять разів. За таких умов особливої актуальності набуває превентивна система профілактики правопорушень, правові навчання і виховання молоді.

В Україні впроваджена ступенева професійно-технічна освіта, створено нові професійно-технічні навчальні заклади (ПТНЗ) третього атестаційного рівня – вищі професійні училища (ВПУ). Паралельно з підготовкою “кваліфікованих робітників” ці заклади освіти готують “молодших спеціалістів” певного фаху, які потребують набуття глибоких професійних знань, умінь приймати рішення на засадах загальнолюдських цінностей та високої правової культури.

Правове виховання учнів ВПУ та інших типів ПТНЗ, як правило, зводиться до вивчення навчальної дисципліни “Основи правових знань”, на яку навчальним планом передбачено лише 54 години, поодиноких правових заходів у позаурочний час. Як наслідок, учнівська молодь погано орієнтується в основних галузях права, не має навичок умілого застосування норм законодавства та практичного їх використання в житті.

Проблема правового виховання в Україні не нова. Ряд досліджень припадає на 70 – 90 - ті роки минулого століття. У цей період ряд науковців, а саме: В. Д. Бабкін, Л. Є. Балін, В. В. Головченко, А. І. Долгова, В. П. Зенін, М. І. Козюбра, В. В. Оксамитний, Е. А. Лукашева, А. В. Міцкевич, П. М. Рабінович, В. П. Сальников, Є. Л. Слюсаренко, Е. В. Татарінцева, В. А. Чефранов та ін. з’ясували питання щодо завдань, мети, змісту, принципів, функцій, засобів, форм, методів, ефективності правового виховання. Проте науковим працям цього історичного періоду була притаманна ідеологічна та політична спрямованість, оскільки правове виховання здійснювалось у контексті комуністичного виховання.

В останні роки проблеми правового виховання населення знайшли висвітлення у працях таких науковців: Б. І. Андрусишина, Г. П. Васяновича, О. О. Ганзенка, В. В. Головченка, М. І. Городиського, Г. Є. Гребенюка, А. М. Гуза, Г. С. Дегтярьової, В. Я. Загревої, П. І. Ігнатенка, М. С. Кельмана, Я. В. Кічука, В. В. Копейчикова, В. О. Котюка, С. М. Легуші, Л. О. Мацук, А. С. Морозова, О. Г. Мурашина, Г. І. Неліп, М. І. Неліпа, О. О. Пашенка, М. К. Подберезького, О. І. Пометун, О. Ф. Скакун, С. С. Сливки, Н. О. Ткачової, О. А. Удалової, Є. І. Федика, М. М. Фіцули, В. В. Чернея, М. Й. Штангрета та ін.

У наукових працях цих учених чільне місце посідають питання, пов'язані з формуванням правосвідомості та правової культури особистості, її морально-правової відповідальності. М. І. Городиський, В. О. Котюк, Л. О. Мацук, М. К. Подберезький та О. Ф. Скакун присвятили свої праці дослідженню проблем формування правової культури студентів вищих навчальних закладів, Я. В. Кічук та Є. І. Федик досліджують проблеми формування правової культури студентів-юристів і студентів педагогічних коледжів – майбутніх молодших спеціалістів. Б. І. Андрусишин, В. В. Головченко, А. М. Гуз, В. Я. Загрева, Г. І. Неліп, М. І. Неліп, О. О. Пашенко, О. І. Пометун та М. М. Фіцула розглядають педагогічні умови формування правової культури учнів загальноосвітніх закладів. Питання формування правової культури працівників органів внутрішніх справ вивчають С. М. Легуша, А. С. Морозов, О. Г. Мурашин, С. С. Сливка та М. Й. Штангрет. Праці Г. Є. Гребенюка, Г. С. Дегтярьової, П. І. Ігнатенка, Н. О. Ткачової та О. А. Удалової присвячені правовому вихованню учнів ПТНЗ. Питання морально-правової відповідальності педагога досліджує Г. П. Васянович. Проблеми правового виховання учнів ВПУ залишаються ще недостатньо дослідженими, передовсім існує потреба розвитку процесів інтеграції виховних впливів усіх форм організації навчання, позаурочних заходів, діяльності громадських організацій, правоохоронних органів, інших державних структур, сім'ї тощо. Саме на ці актуальні питання звернено увагу у Постанові Верховної Ради України № 699 від 03.04.2003 р. “Про стан і перспективи розвитку професійно-технічної освіти в Україні”, де вказується: “Посилити роботу щодо запобігання в учнівському середовищі негативних проявів. Активно до цієї роботи залучати фахівців органів внутрішніх справ, охорони здоров'я, соціальних служб та практичних психологів”.

Отже, налагодження тісної взаємодії органів освіти з органами внутрішніх справ (ОВС) є вимогою сьогодення і набуває дедалі більшої актуальності.

Відсутність науково обґрунтованих підходів у розв'язанні проблеми практичного залучення працівників ОВС до правових роботи у професійно-технічних навчальних закладах зумовили вибір теми нашого дисертаційного дослідження: “Взаємодія вищих професійних училищ та органів внутрішніх справ у правовому вихованні учнів”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в контексті реалізації Національної програми правової освіти населення (18.10.2001 р.). Тема дослідження затверджена вченою радою Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України 22.02.2001 р. (протокол № 2) та узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні 29.05.2001 р. (протокол № 5) і виконана відповідно

до плану науково-дослідних робіт Львівського науково-практичного центру ПТО АПН України з теми “Теоретичні засади методики професійно спрямованого викладання загальноосвітніх предметів у ПТНЗ” (РК № 0104U000610).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати модель системної взаємодії вищого професійного училища та органів внутрішніх справ у правовому вихованні учнів та експериментально перевірити її ефективність.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що системна взаємодія вищого професійного училища та органів внутрішніх справ у правовому вихованні учнів, на основі розробленої моделі взаємодії, ефективно сприятиме підвищенню загального рівня правової компетентності учнів, що забезпечуватиметься: визначенням змісту правового виховання учнів у позаурочний час за безпосередньою участю працівників міліції; напрямів і форм спільної правовиховної діяльності вказаних суб'єктів; наступністю і послідовністю правовиховних впливів; формуванням правових знань, умінь і навичок, ціннісного ставлення до права і мотивації до правомірної поведінки учнів ВПУ.

Відповідно до мети визначено такі завдання дослідження:

- на основі аналізу літератури визначити сутність та зміст дефініцій, понять, концептуальних положень, які розкривають особливості правового виховання учнів ВПУ та узагальнити досвід правовиховної роботи в ПТНЗ;
- розкрити роль профілактичної діяльності органів внутрішніх справ у правовому вихованні учнів професійно-технічних навчальних закладів;
- проаналізувати реальний стан та практичний досвід взаємодії професійно-технічних навчальних закладів та ОВС у правовому вихованні учнів;
- розкрити зміст правового виховання учнів ВПУ за умови системної взаємодії цих навчальних закладів з районними відділами внутрішніх справ;
- розробити модель системної взаємодії ВПУ та органів внутрішніх справ у правовому вихованні учнів та експериментально перевірити її дієвість шляхом впровадження у навчально-виховний процес авторських плану залучення працівників міліції районного відділу внутрішніх справ до проведення заходів з правового виховання учнів у ВПУ і програми курсу правового виховання учнів ВПУ у позаурочний час за безпосередньою участю працівників ОВС;
- розробити та апробувати методичні рекомендації з організації процесу правового виховання учнів ВПУ за безпосередньою участю працівників ОВС.

Об'єктом дослідження є процес правового виховання учнів професійно-технічних навчальних закладів.

Предмет дослідження становлять напрями, форми, зміст і методичні основи системної взаємодії ВПУ та органів внутрішніх справ у правовому вихованні учнів.

Методологічну основу дослідження складають: діалектичний принцип загального розвитку предметів та явищ матеріального світу; філософські та педагогічні положення про формування особистості; педагогічні теорії з виховання молоді; Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти; положення Конституції України, Законів України “Про освіту”, “Про професійно-технічну освіту”, “Про міліцію”, “Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей”, Національної доктрини розвитку освіти в Україні, Національної

програми правової освіти населення, Державної національної програми “Освіта” (“Україна ХХІ століття”) тощо.

Методи дослідження:

Теоретичні: аналіз, синтез, систематизація, зіставлення наукової психолого-педагогічної, юридичної і соціологічної літератури, що дозволило визначити сутність, зміст, завдання і принципи організації правовиховної роботи професійно-технічних навчальних закладів у взаємодії з органами внутрішніх справ; моделювання; узагальнення науково-теоретичних та експериментальних даних.

Емпіричні: бесіди та анкетування педагогічних працівників, працівників ОВС, учнів, аналіз документації з метою дослідження реального стану правового виховання у ПТНЗ - ВПУ і рівня залученості до нього працівників ОВС; інтерв'ю; тестування з метою визначення ефективності правовиховного впливу; експертні оцінювання для визначення структури правової компетентності учня ВПУ та змісту правового виховання; педагогічне спостереження за процесом формування правової компетентності учнів; самооцінювання; педагогічний експеримент.

Статистичні: аналіз статистичних даних; обробка результатів дослідження; порівняльний аналіз.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягають у тому, що *вперше* науково обгрунтовано і розроблено модель системної взаємодії вищого професійного училища та органів внутрішніх справ у правовому вихованні учнів, яка визначає механізм спільної правовиховної діяльності педагогічного персоналу ВПУ і працівників міліції територіального органу внутрішніх справ, конкретизує суб'єктів правовиховного та профілактичного впливу, зміст правової просвіти учнів у позаурочний час, дозволяє підвищити рівень правової компетентності учнів, довіри до органів внутрішніх справ, інтересу до професії працівника міліції тощо.

Уточнено зміст правового виховання учнів ВПУ за умови системної взаємодії цих закладів освіти з територіальними органами внутрішніх справ, критерії і рівні правової компетентності учня.

Дістали подальшого розвитку організаційно-педагогічні засади спільної діяльності ВПУ та органів внутрішніх справ у правовиховній та профілактичній роботі, зокрема положення, що характеризують організаційні, педагогічні, методичні, дидактичні умови, за яких реалізується запропонована модель правового виховання.

Практичне значення дослідження полягає у розробці науково-методичного забезпечення курсу правового виховання учнів ВПУ у позаурочний час за безпосередньою участю працівників міліції районного відділу внутрішніх справ.

Матеріали дослідження були апробовані на курсах підвищення кваліфікації керівних працівників і викладачів ПТНЗ у вивченні спецкурсу “Педагогічні основи правового та превентивного виховання молоді у ПТНЗ” на базі Львівського науково-практичного центру професійно-технічної освіти АПН України (довідки від 13.05.2008 р. № 106 /12, № 107/12).

Матеріали дослідження можуть бути використані у системі професійної підготовки працівників ОВС при вивченні спецкурсів “Управління в органах внутрішніх справ”, “Соціальна педагогіка в органах внутрішніх справ” тощо.

Висновки і пропозиції, які містяться в дисертації, можуть знайти застосування при підготовці законопроектів та подальшому формуванні засад молодіжної політики в Україні (*пропозиції розглядались Комітетом з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту, та туризм Верховної Ради України : довідка за № 04-34/19 - 423 від 07.07.2008 р.*).

Запропоновані авторські “Експериментальний план залучення працівників міліції районного відділу внутрішніх справ до проведення заходів з правового виховання учнів у ВПУ”, “Експериментальна робоча програма курсу правового виховання учнів ВПУ у позаурочний час за безпосередньою участю працівників міліції”, методичні рекомендації з організації процесу правового виховання учнів ВПУ за безпосередньою участю працівників ОВС впроваджено у практику роботи Кам’янець-Подільського ВПУ АТБ та Кам’янець-Подільського МВ ГУМВСУ у Хмельницькій області (довідка № 59 від 07.04.2008 р.); Херсонського ВПКУ та Суворівського РВ ХМВ УМВСУ у Херсонській області (довідка № 218/0105 від 18.09.2008 р.); Львівського ВПУ № 63 (довідка № 38 від 07.02.2008 р.), ВПУ № 29 (довідка № 185 від 13.07.2008 р.), ВПУ № 20 (довідка № 01 – 444 від 19.08.2008 р.), МВПУ АТБ №57 (довідка № 178 від 03.07.2008 р.) та відповідних Шевченківського, Залізничного, Франківського РВ ЛМУ ГУМВСУ у Львівській області; Кам’янка-Бузького ВПУ № 71 (довідка № 612 від 16.12.2007 р.), Олеського професійного ліцею (довідка № 75 від 08.04.2008 р.), Миколаївського професійного ліцею (довідка № 178 від 18.12.2007 р.) Львівської області та відповідних Кам’янка-Бузького, Буського, Миколаївського РВ ГУМВСУ у Львівській області; Миколаївського професійно-промислового ліцею та Ленінського РВ ММУ УМВСУ у Миколаївській області (довідка № 680 від 24.11.2007 р.); Криворізького Міжрегіонального центру професійної підготовки звільнених у запас військовослужбовців та Центрально-Міського РВ КМУ УМВСУ у Дніпропетровській області (довідка № 957 від 20.12.2007 р.).

Особистий внесок здобувача. У монографії “Теоретичні засади методики професійно спрямованого викладання загальноосвітніх предметів у ПТНЗ” автором належить розділ “Правова регламентація діяльності органів внутрішніх справ і ПТНЗ у формуванні правосвідомості учнівської молоді” (с. 121-146). У монографії “Теоретико-методичні засади викладання предметів гуманітарного циклу в ПТНЗ” автором належить розділ “Шляхи вдосконалення правового виховання учнів професійно-технічних навчальних закладів” (с. 147-166). У статті “Організаційно-правові засади співробітництва органів внутрішніх справ і ПТНЗ у формуванні правосвідомості учнів”, написаній у співавторстві, особистий внесок автора полягає в обґрунтуванні організаційно-правових засад співробітництва органів внутрішніх справ і професійно-технічних навчальних закладів у правовиховній роботі.

Апробація результатів дисертації. Положення і результати дослідження обговорювались і були схвалені на засіданні відділу гуманітарної освіти Львівського науково-практичного центру ПТО АПН України; при проведенні науково-практичного семінару для керівників професійно-технічних і загальноосвітніх середніх навчальних закладів м. Львова на тему: “Створення системи дієвої співпраці закладів освіти з правоохоронними органами – важлива складова формування правосвідомості учнівської молоді” (Львів, 10.11.2004 р.).

Основні положення дисертаційного дослідження апробовано у наукових повідомленнях автора на: *міжнародних науково-практичних конференціях*: “Сучасні освітні технології у професійній підготовці майбутніх фахівців” (Львів, 03.10.2002 р.), “Формування культури майбутніх юристів у вищих навчальних закладах” (Краснодон, 23.04.2003 р.), “Комунікативна компетентність правників і їх зв’язки з громадськістю” (Львів, 15.05.2003 р.), “Теоретичні та методичні засади підготовки фахівців у професійних навчальних закладах технічного і художнього профілю” (Львів, 02.06.2004 р.), “Формування інтелектуально розвинутої і морально зрілої особистості у процесі викладання гуманітарних дисциплін” (Львів, 25.06.2004 р.), “Формування духовно і морально зрілої особистості у процесі викладання гуманітарних дисциплін” (Львів, 29.06.2005 р.), “Проблеми підготовки професійних кадрів з менеджменту в умовах реформування вищої освіти України” (Львів, 16.02.2006 р.), “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору” (Київ, 09.11.2006 р.), “Україна та Польща у вимірі незалежності (1918–2008 рр.)” (Львів, 22.05.2008 р.); *всеукраїнських науково-практичних конференціях*: “Проблеми підготовки фахівців на новому етапі розбудови української держави” (Херсон, 14.11.2002 р.), “Проблеми формування правосвідомості молоді в сучасних умовах розвитку української державності” (Львів, 22.10.2004 р.), “Потенціал людини: духовний, психічний і творчий виміри” (Львів, 21.01.2005 р.), “Психологічні проблеми соціальної адаптації та правової реабілітації громадян” (Львів, 26.01.2007 р.), “Проблеми гуманітарної освіти в умовах реформування вищої школи України” (Львів, 20.06.2008 р.; 25.06.2009 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження відображено в 17 публікаціях, з яких 6 – у фахових виданнях, затверджених ВАК України, 2 – у колективних монографіях, 4 – в інших наукових і науково-методичних виданнях, 5 – у збірниках матеріалів конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, 15 додатків на 43 сторінках, списку використаних літературних джерел (231 найменування, з них 4 іноземними мовами). Загальний обсяг дисертації – 257 сторінок, основний зміст викладено на 192 сторінках. Робота містить 25 ілюстрацій, 11 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано вибір наукової проблеми, аргументовано її актуальність і ступінь розробленості; визначено об’єкт, предмет, мету, гіпотезу та завдання, охарактеризовано методи наукового дослідження, висвітлено наукову новизну, теоретичне та практичне значення дисертаційної роботи. Подано дані щодо апробації і впровадження результатів дослідження та структури дисертації.

У першому розділі – “Взаємодія професійно-технічних навчальних закладів та органів внутрішніх справ у правовому вихованні учнів як педагогічна проблема” – розкриті теоретичні основи правового виховання учнів професійно-технічних навчальних закладів. Показано місце ПТНЗ в сучасній системі освіти України, особливості організації правовиховної та профілактичної роботи у цих навчальних закладах. Розкрито роль профілактичної діяльності органів внутрішніх справ у правовому вихованні учнів ПТНЗ; розглянуто правові,

організаційні та педагогічні основи залучення ОВС до правовиховної діяльності у закладах цього типу та досліджено практику такої співпраці. Розкрито зміст понять “правова соціалізація”, “правова свідомість”, “правова культура”, “правове виховання”. Прослідковано трактування цих понять українськими та російськими дослідниками, зокрема О. О. Ганзенком, М. Ф. Головатим, В. В. Головченком, В. В. Копейчиковим, В. О. Котюком, А. М. Столяренком, О. Г. Мурашиним, П. М. Рабіновичем, Є. І. Федиком та ін.

Правове виховання в сучасних умовах займає чи не основне місце в системі національного виховання.

У дисертації охарактеризовано рівень дослідження проблеми правового виховання українськими та російськими педагогами (М. І. Городиським, В. Я. Загревою, Я. В. Кічуком, Л. О. Мацук, М. К. Подберезьким, О. М. Столяренком, Н. А. Ткачовою, М. М. Фіцулою, Г. Х. Яворською та ін.) і юристами (В. В. Головченком, В. В. Копейчиковим, В. О. Котюком, Г. І. Неліп, М. І. Неліпом, С. М. Легушею, О. Г. Мурашиним, П. М. Рабіновичем, В. П. Сальниковим, О. Ф. Скакун, С. С. Сливкою, Є. І. Федиком).

Під **правовим вихованням** учнів ВПУ ми розуміємо цілеспрямовану, послідовну, систематичну діяльність органів освіти, правоохоронних органів, інших державних органів, громадських і правозахисних організацій, органів місцевого самоврядування, окремих громадян з надання послуг у роз’ясненні й інформуванні положень права і законодавства, юридичного консультування з метою формування в юнаків та дівчат системи правових знань, правових переконань і настанов, правового мислення, умінь і навичок правовими засобами самостійно захищати свої права, правових почуттів (поваги до права і закону, до соціальних цінностей, які охороняються правом, законності тощо), що забезпечують стабільність правомірної поведінки і соціально-правово активність особи.

В Україні спостерігається постійне реформування освітньої галузі. В державі діє понад 1021 ПТНЗ, у них навчається майже 480 тис. учнів. У системі професійно-технічної освіти зростає кількість ВПУ, які здійснюють підготовку фахівців з технологічно складних професій та спеціальностей.

Дослідженням встановлено, що систему правового виховання учнівської молоді у ВПУ складають: вивчення навчальної дисципліни “Основи правових знань”; вивчення окремих положень законодавства України, в тому числі з використанням міжпредметних зв’язків на уроках суспільних і спеціальних дисциплін; правові просвіта та пропаганда, самопідготовка. Досліджуючи стан викладання і навчально-методичного забезпечення предмета “Основи правових знань” у ВПУ, виявлено такі упущення: підручники з “Основ правових знань” для цих закладів освіти недостатньо приділяють увагу процесуальним аспектам права, практичній реалізації правових норм, що породжує в учнів ставлення до правознавства як до чогось декларативного, не враховуються повсякденні правові потреби учнів, названий курс читають переважно педагоги, які не мають юридичної підготовки (учителі історії, філософії тощо, лише 20 % фахівців мають відповідну кваліфікацію). Як показало дослідження (опитано 591 учня ВПУ), 83 % респондентів слабо знайомі з основними положеннями галузевих норм права, нормативними актами, які звернені на безпосередній захист прав і свобод людини і

громадянина, не знають, на які державні органи влади покладені завдання їх захисту тощо. Результати дослідження свідчать про типові упущення правового виховання учнівської молоді ВПУ та інших типів ПТНЗ. Як наслідок, у середовищі молоді поширені правовий нігілізм та цинізм. Державна статистика дає підстави стверджувати, що молодь усе частіше вчиняє тяжкі злочини з незначних приводів, наявна виняткова жорстокість і зухвалість; поширюються так звані “фонові явища” тощо. Для вирішення завдань боротьби зі злочинністю особливої актуальності набуває, насамперед, педагогічна система профілактики, яка має здійснюватися у двох напрямках: проведення індивідуальної виховної роботи з важковиховуваними учнями і загальна профілактична робота – організація правовиховних та інших заходів профілактичного впливу.

У дисертації наголошено, що провідне місце серед суб’єктів соціальної профілактики займають ОВС, зокрема міліція. Для досягнення ефекту в реалізації загальної профілактики працівники ОВС мають дотримуватися основних вимог: необхідна підготовка до лекційної пропаганди, зустрічі з молоддю повинні бути систематичними та конструктивними, проводиться у різних формах навчально-пізнавальної діяльності. Правова регламентація участі працівників ОВС у роботі з правового виховання населення передбачена низкою нормативно-правових актів, серед яких вагоме місце займає Закон України “Про міліцію”. Саме ст. 10 цього Закону до одного із основних обов’язків міліції віднесено: виявляти причини й умови, що сприяють вчиненню правопорушень, вживати заходів до їх усунення; брати участь у правовому вихованні населення.

У ході дослідження вибірково вивчено стан практики взаємодії ВПУ і інших типів ПТНЗ з державними органами та службами у правовому вихованні учнів (вивчався досвід окремих ПТНЗ Львівської, Хмельницької, Херсонської, Миколаївської, Дніпропетровської областей. Опитано 97 педагогічних працівників 30-ти ПТНЗ, 110 співробітників міліції). Аналіз засвідчує, що така взаємодія здійснюється епізодично, безсистемно і є малоефективною (рис. 1).

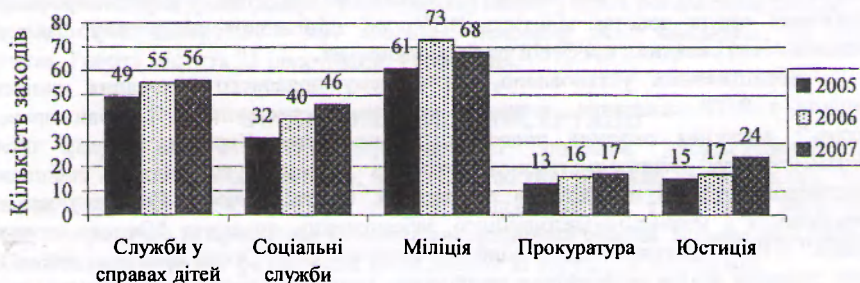

Рис. 1. Порівняльний аналіз взаємодії державних органів і служб та ПТНЗ у правовому вихованні учнів

У другому розділі – “Концептуальні положення взаємодії вищого професійного училища та органів внутрішніх справ у правовому вихованні учнів” – описано модель системної взаємодії ВПУ та органів внутрішніх справ у правовому вихованні учнів (далі модель). Визначено цілі і завдання моделі, її функції,

принципи і форми взаємодії, механізми та умови, за яких реалізується модель, очікувані результати. Умовно модель ми зобразили графічно на рисунку 2.

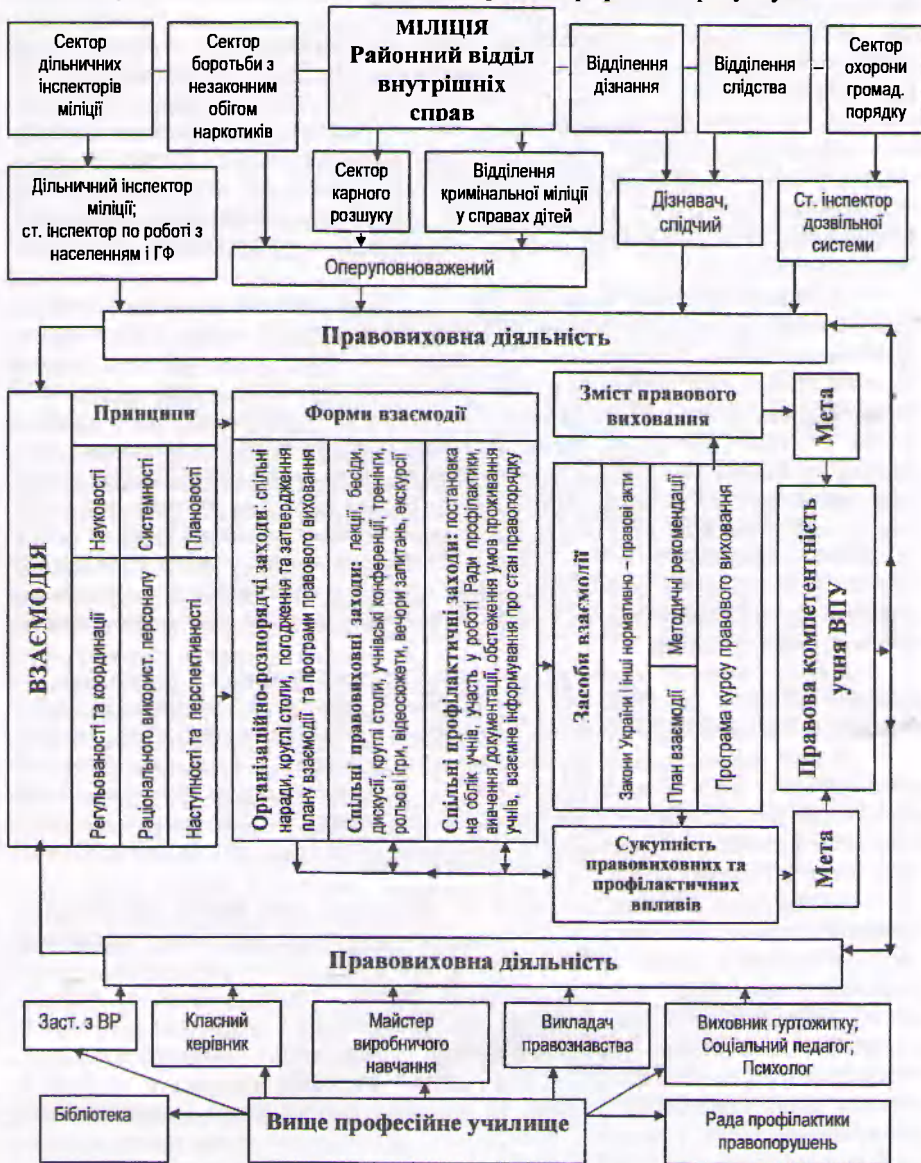

Рис. 2. Модель системної взаємодії ВПУ та органів внутрішніх справ у правовому вихованні учнів

У розділі теоретично обґрунтовано і розкрито форми та зміст правового виховання учнів ВПУ за умови системної взаємодії цих навчальних закладів з районними відділами внутрішніх справ.

Систему правового виховання учнів ВПУ складають: суб'єкти, зміст правового виховання, сукупність правових заходів, форм, методів і засобів правових впливів. *Головні суб'єкти* виховання: учні ВПУ, *додаткові суб'єкти* – батьки. У дисертації наголошується, що суб'єктами, які здійснюють правове виховання є: з одного боку – працівники міліції районного відділу внутрішніх справ, з іншого боку – педагогічний персонал ВПУ (рис.2), які здійснюють спільну правовиховну діяльність за принципами: науковості, системності, плановості, урегульованості та координації, раціонального використання персоналу, наступності та перспективності.

Основними формами взаємодії ВПУ та ОВС у правовому вихованні учнів є: **організаційно-розпорядчі заходи** (спільні наради, круглі столи з обговорення проблемних питань, погодження і затвердження плану взаємодії та програми правового виховання; діяльність громадських юридичних консультацій на базі ВПУ тощо); **спільні правовиховні заходи** (бесіди, лекції, семінари, тренінги, дискусії, вечори запитань і відповідей, екскурсії, учнівські конференції, круглі столи тощо); **спільні профілактичні заходи** (профілактичний облік учнів в ОВС і ВПУ, робота Ради профілактики, вивчення документації, обстеження умов проживання учнів, взаємне інформування про стан правопорядку в навчальному закладі і регіоні та ін.).

Форми взаємодії ВПУ та органів внутрішніх справ у правовиховній та профілактичній роботі обумовлюють форми правового виховання учнів. Основними формами правовиховної роботи є: правове навчання, правова пропаганда, правова просвіта, самовиховання.

Основні напрями взаємодії суб'єктів: правове виховання учнів; правова просвіта батьків; профілактика протиправної поведінки учнівської молоді (попередження злочинів, наркоманії, проституції, венеричних хвороб, СНІДу тощо).

Метою запропонованої моделі правового виховання є формування правової компетентності учня – майбутнього фахівця виробничої сфери. *Завдання моделі передбачають*: підвищення рівня правової компетентності (правової освіченості, правової спрямованості, правомірної поведінки) учнів ВПУ, формування правової свідомості та культури особистості.

Під **правовою компетентністю** ми розуміємо таку форму відображення правових явищ, яка включає в себе інтелектуальні, психічні, емоційні та поведінкові процеси і стани в межах правового поля, що в сукупності створюють систему правових знань, вмінь і навичок; правових емоцій і почуттів; правових позицій, мотивів, переконань і установок особи, які синтезуються в прийнятих рішеннях та спрямовані на пізнання, самовдосконалення, саморозвиток особистості у сфері правовідносин. Правова компетентність забезпечується формуванням в учнів ВПУ системи знань Конституції України та основних галузей права і законодавства: формуванням умінь і навичок практичного застосування норм права, навичок соціально-активної правової поведінки; правових переконань особи, її індивідуальних здібностей і талантів.

У дисертації розкрито сутність принципів та методів правового виховання учнів, на які мають опиратися працівники ОВС та ВПУ при здійсненні спільної правовиховної та профілактичної роботи. Зазначено, що така робота має здійснюватись з використанням принципів гуманізму, зв'язку з життям, послідовності, опори на позитивне в особистості учня тощо; методів: переконання, прикладу, вправи, заохочення, покарання, змагання, самопізнання та ін. Зміст взаємодії ВПУ та органів внутрішніх справ щодо правового виховання учнів розкривається через визначення змісту правового виховання учнів ВПУ. Визначено, що зміст правовиховних заходів за участю працівників ОВС зводиться до поглибленого вивчення учнями ВПУ основних положень Конституційного законодавства України, галузевих норм права, передусім цивільного, цивільно-процесуального, адміністративного, сімейного, кримінального, кримінально-процесуального, ознайомлення учнів з повноваженнями і завданнями судових та правоохоронних органів, основними завданнями, обов'язками і правами міліції, умовами проходження служби в ОВС, міжнародними і національними стандартами та механізмами захисту прав і свобод людини, законодавчими актами з урегулювання охорони дитинства, соціального становлення і розвитку молоді в Україні, з попередження домашнього насильства тощо. У дисертації звертається увага на головні положення галузевих норм права та законодавства України, з якими учні ВПУ мають ознайомлюватися у процесі позаурочної правовиховної роботи.

У третьому розділі – “**Організація та результати дослідно-експериментальної роботи**” – на основі розроблених концептуальних положень представлено програму і методику педагогічного експерименту, результати перевірки ефективності запропонованої моделі системної взаємодії ВПУ та ОВС щодо правового виховання учнів.

Дослідження проводилося поетапно: перший етап – *констатувальний експеримент* (2002-2004 рр.); другий – *формувальний експеримент* (2004-2006 рр.); третій – *контрольний експеримент* (2006-2008 рр.).

У дослідженні, яке проводилося в 11 ПТНЗ (7 ВПУ, 4ПЛ) Львівської, Хмельницької, Херсонської, Миколаївської та Дніпропетровської областей взяли участь **141** педагогічний працівник та **98** працівників ОВС; **1085** (527 осіб Кг (контрольні групи), 558 осіб Ег (експериментальні групи)) учнів. Загалом вибірка складала **1324** особи. Результати констатувального експерименту показали, що загальна успішність учнів контрольних і експериментальних груп приблизно однакова (низький рівень навчальних досягнень 109 осіб Кг / 117 осіб Ег, достатній рівень – 353 особи Кг / 364 особи Ег, високий рівень – 65 осіб Кг / 77 осіб Ег). Визначено рівень навчальних досягнень учнів з “Основ правових знань”, який склав для контрольних груп 33,4 бала, для експериментальних – 31,9 бала (за критеріями оцінювання відповідає початковому рівню навчальних досягнень) та визначено рівні сформованості правової компетентності учнів контрольних і експериментальних груп, які є відносно низькими, а саме: Кг (низький рівень – 18 % учнів, середній – 59 %, достатній – 23 %); Ег (низький рівень – 19 %, середній – 61 %, достатній – 20 %); низьким є і рівень взаємодії вищого професійного училища з органами внутрішніх справ у правовиховній та профілактичній роботі.

На основі даних експертного опитування визначено остаточний перелік критеріїв правової компетентності учнів. У структурі правової компетентності виділені такі її складові (критерії): правова освіченість (*знаннєвий критерій*), правова спрямованість (*емоційно-мотиваційний критерій*) і правомірна поведінка (*поведінковий критерій*) (табл. 1).

Таблиця 1

Критерії та рівні правової компетентності учня ВПУ

Рівень правової компетентності	Критерії правової компетентності		
	Знаннєвий	Емоційно-мотиваційний	Поведінковий
	Правові знання, правове мислення, вміння здійснювати узагальнення та власні висновки	Особисте ставлення до правових проблем, ціннісні орієнтації, переконання, погляди на право, мотивація використання правових знань	Наявність правової позиції, готовність до реалізації власних правових переконань у практичній діяльності, стійка життєва і соціальна активність, умовованість правомірної діяльності
Високий	Високий рівень правових знань, навичок і вмінь самостійно узагальнювати та приймати рішення	Стійкий високорозвинутий правовий менталітет, правові трансформовані у тверді переконання	Соціально активна поведінка, висока готовність учня до реалізації власних правових переконань у практичній діяльності
Достатній	Правові знання глибокі та системні, вміння аналізувати, порівнювати, робити правильні висновки з правових питань	Позитивне ставлення до правових проблем, правові знання трансформовані у переконання, свідоме розуміння спрямованості власних правових знань	Соціальна активність, наявність власної життєвої позиції, умовованість правомірної діяльності, громадянська зрілість
Середній	Правові знання недостатньо глибокі; вміння і навички самостійно узагальнювати правові питання ситуаційні	Правова пасивність; правомірна діяльність не завжди вмотивована, правові знання частково трансформовані у переконання	Поведінка базується на підкоренні правовим приписам без їх глибокого і всебічного усвідомлення; правомірна діяльність не завжди вмотивована, часткова визначеність життєвої і соціальної позиції
Низький	Правові знання поверхневі і фрагментарні; невміння логічно мислити та робити правильні висновки з правових питань	Правові переконання відсутні, переконання у необхідності поповнення правових знань відсутні	Поведінка не завжди відповідає правовим нормам і нормам моралі та визначається страхом перед покаранням, відсутність життєвої та соціальної позиції

Для експериментальної перевірки дієвості розробленої моделі у навчально-виховний процес базових ПТНЗ впроваджено авторський план залучення працівників міліції районного відділу внутрішніх справ до проведення заходів з правового виховання учнів у ВПУ та програму курсу правового виховання учнів ВПУ у позаурочний час за безпосередньою участю працівників ОВС.

Оцінювання ефективності впровадженої моделі проводилося під час контрольного експерименту за такими показниками: рівнем успішності з "Основ правових знань", рівнем накопичування правових знань, результатами самооцінювання, правовою спрямованістю і правомірною поведінкою, рівнем правопорушень в учнівському колективі.

Підсумкова атестація з навчальної дисципліни "Основи правових знань" показала, що результати успішності експериментальних груп на 17% - 20% вищі

порівняно з результатами успішності контрольних груп. Середній бал успішності з навчальної дисципліни “Основи правових знань” у контрольних групах склав 6,1 бала, що відповідає, за 12-бальною шкалою оцінювання, середньому рівню навчальних досягнень, а в експериментальних групах – 7,2 бала, що відповідає достатньому рівню навчальних досягнень учнів, тобто орієнтовним показникам, передбаченим гіпотезою дослідження.

Одним з показників оцінки правової спрямованості і правомірної поведінки учнів є рівень правопорушень у ВПУ. Аналіз стану правопорушень показав, що у ВПУ спостерігається порівняно невисокий відсоток учнів, які скоїли злочини і, які перебувають на обліку в міліції. До проведення експерименту в одинадцяти базових ПТНЗ на обліку в міліції перебувало 30 учнів (17 осіб або 3,2 % – контрольні групи, 13 осіб або 2,3 % – експериментальні групи). У кінці експерименту в експериментальних групах правопорушення звелися до мінімуму (перебували на обліку в міліції Кг 12 осіб або 2,2 %, Ег 4 особи або 0,72 %). Поруч з тим, в усіх навчальних закладах в середньому на 27 % знизився рівень правопорушень серед учнів, а в експериментальних групах, після завершення формувальних впливів, цей показник знизився майже в 3,2 рази.

Загальна картина динаміки рівня правової компетентності учнів ВПУ за результатами проведених анкетних опитувань, контрольних робіт (тестових завдань), самооцінювань, педагогічних спостережень, вивчення документації після завершення формувальних впливів має такий вигляд (рис.3):

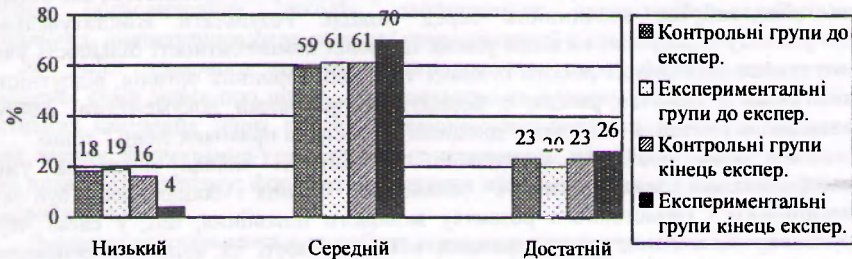

Рис. 3. Динаміка сформованості рівнів правової компетентності

учнів експериментальних і контрольних груп до і після проведення експерименту

Отже, після завершення формувальних впливів спостерігається приріст учнів експериментальних груп з середнім рівнем (на 9 %) та достатнім рівнем (на 6 %) правової компетентності. У більшості учнів експериментальних груп (70 %) спостерігається середній рівень правової компетентності, що на 9 % більше порівняно з кількістю учнів контрольних груп. Переважна більшість учнів експериментальних груп (51 %) вказали на ОПЗ як на одну з головних дисциплін. мінилося ставлення учнів до працівників ОВС (54 % учнів оцінили роботу ОВС цінкою “Добре”, що на 35 % більше порівняно з початковим етапом дослідження, 0 % учнів виявили бажання в майбутньому працювати в ОВС).

У результаті дисертаційного дослідження, виконаного на основі аналізу іншого законодавства України, теоретичного осмислення низки наукових праць у галузі педагогіки, юриспруденції, психології, соціальної педагогіки та дослідно-

експериментальної роботи, вирішено науково-практичне завдання теоретичного обґрунтування і розроблення моделі системної взаємодії вищого професійного училища та районного відділу внутрішніх справ у правовому вихованні учнів, що дозволяє підвищити рівень правової компетентності (правової освіченості, правової спрямованості та правомірної поведінки) учнів. Узагальнення результатів дослідження дозволило зробити такі **висновки**:

1. Правове виховання учнів ВПУ визначається як соціально-управлінська діяльність суб'єктів виховання, перш за все педколективів ВПУ та працівників ОВС, що здійснюється в умовах тісної взаємодії та координації їх діяльності, спрямована на формування в учнів системи правових знань, переконань і установок, правового мислення, правових умінь і навичок, що забезпечують стабільність правомірної поведінки і соціально-правову активність молододі людини, додержання, виконання і правильне використання нею діючих у державі правових норм.

Реальний стан правового виховання свідчить про типові упущення правового виховання учнівської молоді ВПУ. Недоліки правового виховання зумовлені, насамперед, недостатньою базою методичних і теоретичних розробок та кількістю годин, відведених навчальним планом для вивчення дисципліни "Основи правових знань"; формальним плануванням правовиховної роботи; низьким рівнем підготовки педагогічних працівників до такого виду роботи, соціальною пасивністю учнів щодо удосконалення своїх знань тощо.

2. У сучасних умовах економічної та моральної кризи суспільства все більших масштабів набуває злочинність серед молоді. Результати констатувального експерименту засвідчили низький рівень правової компетентності більшості учнів, їх негативне оцінювання роботи судових та правоохоронних органів, відсутність в учнів умінь і навичок роботи з нормативно-правовими документами, байдуже ставлення до вивчення навчальної дисципліни "Основи правових знань" тощо.

Розв'язати проблему молодіжної злочинності можна лише за умови цілеспрямованої профілактичної діяльності різних соціальних суб'єктів, повноцінного і гармонійного розвитку молодого покоління, що, у свою чергу, передбачає підвищення рівня правової компетентності та культури особистості через різноманітні форми правового виховання. Профілактичну роботу з учнями у ВПУ пропонується здійснювати у двох напрямках: індивідуальна виховна робота з важковиховуваними учнями і загальна профілактична робота – організація правовиховних та інших заходів профілактичного характеру.

Провідна роль у системі соціальної профілактики належить органам внутрішніх справ, зокрема міліції. Визначено, що у профілактичній роботі міліція тісно співпрацює зі службами у справах дітей державних адміністрацій, центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, органами освіти, передусім з середніми загальноосвітніми школами, професійно-технічними навчальними закладами.

3. Для підвищення ефективності правовиховної та профілактичної роботи у ВПУ необхідне впровадження організаційно-педагогічних форм партнерських відносин між педколективами цих навчальних закладів та ОВС, що вимагає розробки чітких науково обґрунтованих моделей взаємодії, визначення змісту правової освіти і правовиховних заходів, їх періодичності та тривалості, з урахуванням специфіки кожного закладу освіти.

Співробітництво органів внутрішніх справ з освітніми установами, і передусім з професійно-технічними і загальноосвітніми навчальними закладами у правовому вихованні учнів урегульовується чинними нормативно-правовими актами, насамперед Законами України “Про професійно-технічну освіту”, “Про міліцію”, “Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей” тощо.

Взаємодію ВПУ та органів внутрішніх справ необхідно здійснювати за напрямками: правові освіта та просвіта учнів, правова просвіта батьків та профілактика протиправної поведінки в учнівському середовищі.

Дослідженням встановлено, що взаємодія колективів ВПУ та органів внутрішніх справ у правовому вихованні учнів, профілактиці правопорушень та злочинів у їх середовищі здійснюється епізодично, безсистемно і є малоефективною.

Для покращення практики взаємодії ВПУ та ОВС у правовиховній та профілактичній роботі пропонуємо:

- у діяльності органів внутрішніх справ законодавчо закріпити обов'язок усіх служб, у контексті профілактичної роботи, здійснювати правове виховання молоді у закладах освіти та розробити окрему форму звітності з цієї роботи; заслуховувати результати такої роботи щоквартально на спільних нарадах ОВС, відділів юстиції та освіти; періодично висвітлювати стан правового виховання молоді в ЗМІ;

- зобов'язати педагогічних працівників закладів освіти удосконалювати механізми системного залучення правоохоронців до правовиховної роботи з учнями розробка погоджених планів взаємодії у правовиховній та профілактичній роботі та програм правовиховних заходів, забезпечення організаційно-педагогічних, методичних, дидактичних умов спільної правовиховної діяльності тощо).

4. Зміст правового виховання розкривається через формування в учнів визначеної суми знань про право, законодавство та правову дійсність; про головні елементи галузевих норм права; прищеплення юнакам та дівчатам поваги до права, закону; формування у них правових переконань, правових ідеалів, подолання впливу правового нігілізму; формування навичок правомірної поведінки та соціально-правової активності.

Дослідно-експериментальна робота дозволила визначити оптимальну кількість а якість правових знань, які мають отримати учні ВПУ у процесі правового виховання за безпосередньою участю працівників ОВС у позаурочний час.

Правовиховні заходи у ВПУ за безпосередньою участю працівників міліції, насамперед, скеровані на вивчення учнями основних положень і понять про державу, її функції та державно-правові інститути, про правову державу, норму права, систему права з її поділом на галузі та інститути; основних положень і понять конституційного, адміністративного, цивільного, сімейного, кримінального, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого, цивільно-процесуального права та законодавства; на ознайомлення учнів з гарантіями правового статусу особи в Україні та з міжнародними стандартами захисту прав і свобод людини, авданнями судових і правоохоронних органів тощо.

5. З метою активізації правовиховної та профілактичної роботи запропоновано модель системної взаємодії органів внутрішніх справ та вищих професійних училищ правовому вихованні учнів, яка базується на принципах науковості, системності, плановості, регульованості та координації, раціонального використання персоналу,

наступності і перспективності та реалізується за наявності організаційно-педагогічних, дидактичних і методичних умов, що в сукупності забезпечуватимуть навчально-пізнавальну, діагностичну, виховну, координуючу, прогностичну, профорієнтаційну функції.

Головне завдання моделі – підвищення рівня правової компетентності учнів ВПУ, формування правової свідомості та культури особистості.

Дослідно-експериментальна робота дозволила окреслити у структурі правової компетентності учня такі складові: права освіченість, права спрямованість, правомірне поведінка.

Основою формувального експерименту було впровадження у навчально-виховний процес експериментального плану та програми курсу правового виховання учнів у позаурочний час за безпосередньою участю працівників районного відділу внутрішніх справ, на яких базується модель. Результати дослідно-експериментальної роботи (контрольний експеримент) засвідчили, що права освіченість учнів експериментальних груп та якісні зрушення у їх правовій спрямованості та правомірній поведінці мають тенденцію до підвищення. Зокрема, в учнів експериментальних груп порівняно з контрольними групами рівень навчальних досягнень підвищився на 17% - 20 %, у цих групах спостерігається кількісний приріст учнів з середнім рівнем на 9% та з достатнім рівнем на 6 % правової компетентності. У більшості учнів експериментальних груп (70 %) спостерігається середній рівень правової компетентності, що на 9 % більше порівняно з кількістю учнів контрольних груп. Приріст середнього рівня правової компетентності у контрольних групах склав 2%. Це пояснюється впливом системи спільної правовиховної діяльності ВПУ та органів внутрішніх справ у межах навчального закладу, сімейним вихованням, віковим розвитком учнів тощо. Поруч з тим, в усіх навчальних закладах в середньому на 27 % знизився рівень правопорушень серед учнів, а в експериментальних групах, після завершення формувальних впливів, цей показник знизився майже в 3,2 рази. Змінилося ставлення учнів до працівників ОВС (54 % учнів оцінило роботу ОВС оцінкою “Добре”, що на 35 % більше порівняно з початковим етапом дослідження, 30 % учнів виявили бажання в майбутньому працювати в ОВС). Змінилася думка учнів щодо значущості права у їхньому житті. Переважна більшість учнів експериментальних груп (51%) зарахували навчальну дисципліну “Основи правових знань” до основних навчальних дисциплін.

Отримані кількісні та якісні показники засвідчили ефективність запропонованої моделі у формуванні правової компетентності учнів ВПУ, чим підтверджено гіпотезу дослідження.

Основні положення дисертації викладені у таких публікаціях автора:

Статті у провідних наукових фахових виданнях:

1. Сурмяк Ю. Р. До питання взаємодії інженерно-педагогічних колективів ВПУ та органів внутрішніх справ у правовому вихованні учнів / Ю. Р. Сурмяк // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 2. – С. 223–233.

. Сурмяк Ю. Р. Педагогічні технології у правовому вихованні учнів професійно-технічних навчальних закладів / Ю. Р. Сурмяк // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 4. – С. 220–228.

. Сурмяк Ю. Р. Роль профілактичної діяльності органів внутрішніх справ у правовому вихованні учнівської молоді / Ю. Р. Сурмяк // Вісник Львівського університету. [Серія педагогічна]. – 2002. – Вип. 16. – Част. 1. – С. 88–96.

. Сурмяк Ю. Р. Про спільну діяльність вищих професійних училищ та органів внутрішніх справ у правовому вихованні учнів / Ю. Р. Сурмяк // Вісник Львівського університету. [Серія педагогічна]. – 2004. – Вип. 18. – С. 191–201.

. Дегтярьова Г. С. Організаційно-правові засади співробітництва органів внутрішніх справ і професійно-технічних навчальних закладів у формуванні правосвідомості учнівської молоді / Г. С. Дегтярьова, Ю. Р. Сурмяк // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2005. – № 2. – С. 88–97.

. Сурмяк Ю. Р. Концептуальні засади взаємодії вищого професійного училища та органів внутрішніх справ у правовому вихованні учнів / Ю. Р. Сурмяк // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2008. – № 6. – С. 224–236.

Статті у колективних монографіях і збірниках наукових праць:

. Сурмяк Ю. Р. Шляхи вдосконалення правового виховання учнів професійно-технічних навчальних закладів / Ю. Р. Сурмяк // Теоретико-методичні засади викладання предметів гуманітарного циклу в ПТНЗ: Монографія / За ред. Г. П. Васиновича. – Львів: Українські технології, 2003. – С. 147–166.

. Сурмяк Ю. Р. Правове виховання учнівської молоді як превентивний фактор / Ю. Р. Сурмяк // Педагогічна думка. – 2003. – № 1-2. – С. 24–31.

. Сурмяк Ю. Р. Про роль партнерських відносин міліції і професійно-технічних навчальних закладів у формуванні правосвідомості учнівської молоді / Ю. Р. Сурмяк // Науковий вісник ЛЮІ МВС України. – 2004. – [Вип. 3]. – С. 169–182.

. Сурмяк Ю. Р. Педагогічні умови взаємодії професійно-технічних навчальних закладів і органів внутрішніх справ у профілактиці правопорушень серед учнівської молоді / Ю. Р. Сурмяк // Гуманітарна освіта і виховання особистості: Зб. наук. праць / За ред. Г. П. Васиновича. – Львів: “Сполом”, 2004. – С. 191–218.

. Сурмяк Ю. Р. Правова регламентація діяльності органів внутрішніх справ і професійно-технічних навчальних закладів у формуванні правосвідомості учнівської молоді / Ю. Р. Сурмяк // Теоретичні засади методики професійно спрямованого викладання загальноосвітніх предметів у ПТНЗ: Монографія / За ред. П. Васиновича. – Львів: “Сполом”, 2005. – С. 121–146.

. Сурмяк Ю. Р. Правовиховна діяльність ОВС як засіб профілактики правопорушень серед учнівської молоді / Ю. Р. Сурмяк // Науковий вісник ЛДУВС (серія юридична). – 2006. – Вип. 2. – С. 151–161.

Статті у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій:

. Сурмяк Ю. Р. Координація зусиль педагогів та правоохоронців у формуванні правосвідомості учнів ВПУ / Ю. Р. Сурмяк // Проблеми підготовки фахівців на новому етапі розбудови української держави: матеріали міжнар. наук.- практи. конф., ерсон, 14-15 лист. 2002 р.) – Херсон: ХДУ, 2003. – С. 332–343.

. Сурмяк Ю. Р. Роль органів внутрішніх справ і освіти у формуванні правосвідомості студентської молоді / Ю. Р. Сурмяк // Формування культури

майбутніх юристів у вищих навчальних закладах: матеріали міжнар. наук.- практ. конф. (Краснодон, 23 квіт. 2003 р.) – Краснодон: ТОВ "ЦЕНТР", 2003. – С.39–51.

15. Сурмяк Ю. Р. Формування правосвідомості молоді в діяльності органів внутрішніх справ / Ю. Р. Сурмяк, Л. Г. Кудрик // Формування духовно і морально зрілої особистості у процесі викладання гуманітарних дисциплін: матеріали міжнар. наук.- практ. конф. (Львів, 29 червн. 2005 р.) – Львів: ЛІ МАУП, 2005. – С. 115–118.

16. Сурмяк Ю. Р. Правова реабілітація молоді як одне із основних завдань закладів освіти та обов'язків міліції / Ю. Р. Сурмяк // Психологічні проблеми соціальної адаптації та правової реабілітації громадян: збірник тез круглого столу, (Львів, 26 січня 2007 р.) – Львів: ЛДУВС, 2007. – С. 85–89.

17. Сурмяк Ю.Р. Органи внутрішніх справ як суб'єкти правовиховного і превентивного процесу / Ю. Р. Сурмяк // Проблеми гуманітарної освіти в умовах реформування вищої школи України: збірник матеріалів міжвуз. наук.- прак. конф. (Львів, 20 червн. 2008 р.) – Львів, 2008. – С. 225–249.

АНОТАЦІЯ

Сурмяк Ю.Р. Взаємодія вищих професійних училищ та органів внутрішніх справ у правовому вихованні учнів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Дрогобич, 2009.

У дисертації досліджуються організаційно-правові та концептуальні засади взаємодії вищих професійних училищ та органів внутрішніх справ у правовому вихованні учнів. Запропоновано модель системної взаємодії вищого професійного училища та органів внутрішніх справ у правовому вихованні учнів, теоретично обґрунтовано основні напрями та форми спільної правовиховної діяльності, уточнено та розкрито зміст правового виховання учнів за безпосередньою участю працівників міліції районного відділу внутрішніх справ.

Теоретично й експериментально доведено, що ефективне вирішення завдань правового виховання учнів може бути забезпечене за умови налагодження системи партнерських відносин між педколективами ВПУ та територіальними органами внутрішніх справ на основі науково обґрунтованої моделі. Розроблені орієнтовний план залучення працівників ОВС до правового виховання учнів ВПУ та програма курсу правового виховання учнів ВПУ у позаурочний час за безпосередньою участю працівників міліції, на яких базується запропонована модель, знайшли застосування у діяльності органів внутрішніх справ та ВПУ і довели свою ефективність, що підтверджено результатами дослідно-експериментальної роботи.

Ключові слова: правове виховання, вище професійне училище, органи внутрішніх справ, працівники міліції, взаємодія, педагогічні працівники, профілактична діяльність, модель.

АННОТАЦИЯ

Сурмяк Ю.Р. Взаимодействие высших профессиональных училищ и органов внутренних дел в правовом воспитании учащихся. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07. – теория и методика воспитания. – Дрогобычский государственный педагогический университет имени Ивана Франко, Дрогобыч, 2009.

В диссертации исследуются организационные, правовые и концептуальные явления взаимодействия профессионально-технических учебных заведений и органов внутренних дел в правовом воспитании учащихся. Показаны типические явления правового образования и воспитания учащихся ПТУЗ, которые ведут к правовому нигилизму и правовому цинизму в среде молодых людей. Определены тенденции развития молодежной преступности, показана роль и особенности профилактической деятельности ОВД в правовом воспитании. Определены причины, по которым правовое образование учащихся не дает нужных результатов: ограниченное количество учебных часов, отведенных учебным планом на изучение «Основ правоведения», низкий уровень внеклассных воспитательных мероприятий, отсутствие механизма привлечения работников ОВД и других правоохранительных органов к образовательному и воспитательному процессу.

Путем проведенного опроса преподавателей, работников милиции, изучения нормативно-правовой базы, документации учебных заведений определены главные причины отсутствия должного внимания к правовоспитательной работе со стороны правоохранительных органов: отсутствие четкого законодательного регулирования привлечения сотрудников всех служб ОВД, в особенности районного отдела внутренних дел, к правовоспитательной работе в учебных заведениях; не предусмотрена система ведомственного отчета работников ОВД за проделанную правовоспитательную работу; отсутствие инициативы со стороны педагогических работников ВПУ по привлечению сотрудников милиции к правовоспитательному процессу. Для усовершенствования процесса правового воспитания учащихся высших профессиональных училищ разработана модель системного взаимодействия их учебных заведений с территориальными органами внутренних дел, которая реализуется на плане систематического привлечения сотрудников районного отдела внутренних дел к правовому воспитанию и на авторской программе курса правового воспитания учащихся ВПУ во внеурочное время при непосредственном участии работников милиции.

На основании анализа существующей практики взаимодействия ВПУ и ОВД даны рекомендации по ее усовершенствованию. Обоснованы главные направления и формы совместной правовоспитательной деятельности названных субъектов, отмечено содержание правового воспитания.

Теоретически и экспериментально доказано, что эффективное разрешение задач правового воспитания учащихся ВПУ может быть обеспечено при условии внедрения инновационных педагогических технологий в правовоспитательный процесс, установления партнерских отношений между педагогическими коллективами учебных заведений и органами внутренних дел на основе научно обоснованной модели. Результаты исследовательской работы свидетельствуют о том, что системное привлечение работников ОВД к правовоспитательному процессу

дает возможность снизить уровень правонарушений среди учащихся, увеличить количество и качество правовых знаний и улучшить успеваемость учащихся по “Основам правоведения”, выработать в сознании молодых людей чувство уважения к праву, сотрудникам ОВД и профессии работника милиции. К правовому воспитанию учащихся могут привлекаться все работники районных отделов внутренних дел, прежде всего участковые инспектора милиции, работники уголовного розыска, службы по делам несовершеннолетних, подразделений борьбы с незаконным оборотом наркотиков, следователи и др.

Разработанная модель включает в себя использование соответствующих методов и форм правового воспитания: лекции, беседы, дискуссии, деловые и ролевые игры, викторины, круглые столы, обсуждения, экскурсии, диспуты, конкурсы, олимпиады, тренинги, конференции, семинары, консультации и пр. В основу сотрудничества ПТУЗ и ОВД должны быть заложены цели формирования правовой компетентности, правосознания и правовой культуры у будущего специалиста определенной отрасли производства.

Ключевые слова: правовое воспитание, высшее профессиональное училище, органы внутренних дел, работники милиции, взаимодействие, педагогические работники, профилактическая деятельность, модель.

SUMMARY

Surniak Y.R. Cooperation of high vocational schools with agencies of internal affairs in the field of legal education and legal propaganda work among students.

The thesis is submitted for the Candidate's Degree of Pedagogical Science, speciality 13.00.07. – the theory and methodology of education. Drogobych State Pedagogical University of Ivan Franko, Drogobych, 2009.

The dissertation topic is focused on the problem of organizational-legal and main footing of cooperation between internal affairs agencies, higher vocational schools and trade educational institutions with the purpose of student's legal education. The model of systematic cooperation between higher vocational schools and internal affairs agencies in the legal education is offered, the main directions and forms of common activity between them is theoretically substantiated, the content of students' legal education in which internal affairs agencies' officers take direct part is here closer defined.

Theoretical and experimental has been proved, that the effective fulfilment of the tasks of students' legal education can be ensured if the partnership between educational bodies collectives, the teaching stuff of higher vocational schools, trade educational institutions and the local internal affairs agencies is adjusted on the scientific based model. The tentative plan of joining the district police officers the students' legal education and the programme of the course of legal upbringing of higher vocational students are worked out. Some students extracurricular activities will be patronized by district police officers. The offered model is based on this plan and programme. They are used in the work of internal affairs agencies, higher vocational schools and trade educational institutions. Their effectiveness is proved and confirmed by results of experimental researches.

Key words: legal propaganda work, high vocational school, agency of internal affairs, branch office of the militia, permanent collaboration, teaching staff, prophylactic activity, model.